

Om djurskyddets grundsatser samt dess vikt och betydelse för den allmänna u...

Nordvall, Adolf Leonard,

12 K Br.

National Library
of Sweden

*Skon.
Djurskydd.
(Pr.)*

OM
DJURSKYDDETS GRUNDSATSER

SAMT
DESS VIGT OCH BETYDELSE FÖR DEN
ALLMÄNNA UPFÖSTRAN.

FÖREDRAG,
HÅLLET I STRENGNÄS DJURSKYDDSFÖRENING DEN 31 JULI 1880,

*af
L. Nordvall*
A. L. NORDVALL.

STOCKHOLM,
LOOSTRÖM & COMP.
(I KOMMISSION).

Pris: 25 öre.

1880

UNIVERSITÄT ZÜRICH

VERGLEICHENDE ANATOMIE DER HAARHAAR

VON TIEREN

VON

A. L. JORDAN

ZÜRICH

Kunzt. bibl.foteket

0 0000 000002021

OM
DJURSKYDDETS GRUNDSATSER

SAMT

DESS VIGT OCH BETYDELSE FÖR DEN
ALLMÄNNA UPPFOSTRAN.

FÖREDRAG,

HÄLLET I STRENGNÄS DJURSKYDDSFÖRENING DEN 31 JULI 1880,

AF

A. L. NORDVALL.

STOCKHOLM,
LOOSTRÖM & COMP.

(I KOMMISSION).

1880

ÅRSBERÄTTELSE

ÅR

ÖFVER

ÅR 1880

FÖRORD

ÅR 1880

A. L. NORDBÄCK

STOCKHOLM
NORDBÄCK & CO.

Stockholm, tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1880.

Det är onekligen ett af vår tids mest utmärkande drag, att man på alla områden söker afslipa den forna råheten, och att man derföre äfven ogillar och vill afskaffa allt slags grof misshandling och uppenbar grymhet till och med mot djuren. Af detta skäl hafva de på senare tider stiftade »Föreningar till djurens skydd», ehuru de i början flerstädes betraktades med ligkiltighet och stundom med åtlöje, efterhand vunnit anhängare inom alla samhällsklasser och öfverhufvud omfattats med stigande sympati, utom — såsom naturligt är — af dem, hvilka i sagda föreningars sträfvanden sett en inskränkning för sin egennyttia eller ett intrång i andra förmenta rättigheter. Emellertid har djurskyddsföreningarnas verksamhet och framgång på olika orter gestaltat sig ganska olika. I främsta rummet har detta visserligen berott på de ledande personernas klokhet och nit, äfvensom på det inflytande, som de genom sin ställning i öfrigt kunnat utöfva; men till en icke oviktig del har nämnda skiljaktighet också härörört deraf, att man ofta saknat klarhet och bestämdhet i afseende på målet och gränserna för sina sträfvanden. Dermed är ingalunda sagdt, att man handlat utan plan och utan öfverensstämmelse. Tvärtom hafva vissa allmänna grundsatser varit med fullkomlig enighet erkända och fullföljda. Det gifves t. ex. ingen enda djurskyddsförening, som ej söker verka för, att inga onödiga smärtor må tillfogas djuren. En annan punkt, hvori äfven alla djurskyddsföreningar öfverensstämma, är bemödandet att sprida upplysning om, huru djuren böra vårdas

och behandlas, på det att människan må kunna hemta den största möjliga nytta af dem, utan att ändock förorsaka dem allt för stora lidanden. Men då härmed någon gräns mellan det tadelvärda och det berättigade djurplågeriet icke är uppdragen eller ens antydd, så har åt hvars och ens tycke och smak lemnats ett nästan obegränsadt spelrum. Också hafva i detta hänseende de mest skiljaktiga meningar gjort sig gällande. Man finner t. ex., att den ene kan för ett älsklingsdjur göra hvilka uppoffringar som helst och ändock anse sig icke hafva gjort nog, medan en annan med hugg och slag drifver sin utsvultna eller utgamla häst att anstränga sig, tills han stupar, och det oaktadt menar sig icke hafva dermed gjort något orätt eller skamligt; och åter en annan, för att tillfredsställa sin vetgirighet eller förvärfva sig rykte, sönderskar och stympar tusentals djur lefvande, och ändock försäkrar, att han är den varmaste vän af djurskyddssaken. Om nu ock den sunda instinkten i de flesta fall utan tvekan ogillar dylika ytterligheter, så är dock uppenbart, att det skulle gifva mera öfverensstämmelse och framgång åt djurvännernas bemödanden samt likaledes äfven åstadkomma mera konsekvens vid djurskyddslagens tillämpning, om man vore i stånd att riktigare och närmare, än hittills varit fallet, bestämma gränsen för människans rättigheter öfver de förnuftslösa varelserna.

Men saken har dessutom en annan sida, som ännu mera förtjenar att tagas i betraktande. Ju mera djurskyddet utvecklats sig, desto tydligare har man insett, att det ej åsyftar djurens fördel allena, utan framför allt människans förädling. Hvarje moraliskt brottslig handling medför ett ondt, ej blott för den, som *lider*, utan äfven för den, som *gör* det orätta; och om än det förra synes större, emedan det mera faller i ögonen, så är dock *det* onda, som träffar gerningsmannen själf, af ännu svårare art, ty det har gjort honom *sämre*. Utan tvifvel är det oändligen viktigt att minska summan af den orätt, som djuren lida — den är vid när-

mare betraktande i sanning oerhörd — men det är dock ännu viktigare att minska summan af den orätt, som människoslägtet gör, och som dagligen utöfvar en försämrande inverkan på detsamma och dagligen ökar dess moraliska ansvar. Äfven från denna synpunkt vore det således i hög grad angeläget att vinna ökad klarhet och visshet i afseende på människans rättigheter och pligter gent emot djurverlden.

Det synes måhända, som skulle man lätt kunna uppnå detta mål genom att utgå ifrån och stödja sig på det faktum, att den moraliska instinkten hos alla civiliserade folk uppfattat människans förhållande till djuren så, att hon väl eger rätt att använda dem till sin nytta, samt, om så behöfves, döda dem, hålla dem i fångenskap och tvinga dem till arbete; men att hon dock icke eger rätt att anstränga dem öfver förmågan eller på annat sätt plåga och misshandla dem. Emellertid kan ett blott faktum ej vara något bevis hvarken för en rättighet eller en pligt, och instinkten kan understundom misstaga sig. Det blir därför oundgängligt att närmare undersöka, om och huruvida han i detta fall träffat det rätta eller icke.

Först och främst: *har människan rätt att använda djuren till sin nytta?* Och vidare: *har hon rätt att döda dem, när hon behöfver dem till sin föda eller när de äro henne till skada?* Svaret är lätt. Det är naturens allmänna lag, att allt är till för allt, att intet lefvande väsen är till blott för sig sjelf, utan äfven för andra, och icke blott för andra, utan äfven för sig sjelf. Hvarje med känsla begåfvad varelse kommer till verlden med vissa bestämda behof, som hon oemotståndligt drifves att uppfylla, närmast behofvet att uppehålla sitt lif, d. v. s. att skaffa sig föda och skydda sig mot fiender. Naturen har sjelf för de särskilda djurslägtena anvisat den föda, som de måste söka, och har för det mesta äfven sjelf utsett deras fiender. Ingen lärer bestrida, att djuren hafva naturlig rätt att lyda naturens egna bud, som utgöra vilkoren för att de skola kunna

uppehålla sin tillvaro. Och hvem skulle väl kunna påstå, att icke människan i detta hänseende har lika stor rätt som djuren? Det är uppenbart, att, då hon begagnar sig af denna rätt, hon icke handlar annorlunda mot djuren, än de skulle handla mot henne, om de kunde. Det är således helt enkelt *lika mot lika*, alltså tydlig rättvisa. Hvad särskildt angår människans rätt att *döda* de djur, som hon behöfver till föda, eller som äro henne till skada, så har denna rätt äfven ett annat stöd. Jag tillåter mig att i afseende härpå anföra, hvad jag vid ett föregående tillfälle yttrat i detta ämne.¹⁾

Ingen kan påstå, att döden såsom sådan är för djuren något ondt. Det är nu en gång naturens orubbliga lag, att alla djur måste dö, och om människan skänker dem en död, som är lindrigare än den deras lott i vanlig ordning bereder dem, — hvilket människan både kan och bör — så har hon dermed i sjelfva verket gjort dem en välgerning. Ingen skall heller kunna säga, att de förlora något, om döden träffar dem förr, än de uppnått lifvets yttersta naturliga gräns; ty dels kan man i afseende på djuren icke tala om någon moralisk förädling, som genom en för tidig död skulle afbrytas, och dels är det uppenbart, att, om äfven djurens lif icke saknar sina fröjder, dessa likväl mer än till fyllest uppvägas af de lidanden, som de måste utstå: af hunger och törst, af köld och hetta, af ängslan för fiender, af sjukdomar och olycksfall, samt, der de äro i människors tjänst, af öfveransträngande arbete, af hugg och slag. Skulle någon betvifla detta, så må han eftertänka, hvilketdera han sjelf skulle föredraga, om han vid sitt lufs slut finge välja mellan att antingen helt och hållet tillintetgöras eller lefva upp igen i gestalt af något djur, af hvad slag han helst önskade. Jag tror, att valet icke skulle blifva honom svårt. Människans rättighet att på ett skonsamt sätt döda de djur, hon behöfver för sitt uppehälle eller som tillfoga henne skada, är alltså klar och obestridlig, men just af det skäl, att hon derigenom *icke tillfogar dem något ondt*.

Men *har människan också rätt att hålla djuren i fångenskap och tvinga dem till arbete?* Svaret måste naturligtvis bero så väl derpå, om fångenskapen och arbetet äro att betrakta såsom ett stort ondt för djuren, som

¹⁾ »Kan vivisektionen försvaras?» (Stockholm 1880). Sid. 12.

ock derpå, om detta onda ej kan rättvist ersättas dem. I båda afseendena är erfarenhetens vittnesbörd fullt tydligt; det säger först och främst, att de djur, som vuxit upp i saknad af friheten, icke hafva svårt att fördraga fångenskapen; samt vidare, att djuren öfverhufvud icke erfara någon egentlig smärta af det arbete, som ej öfverstiger deras krafter. Ett sådant arbete är för öfrigt hvarken för människor eller djur något ondt; det är i stället det bästa och verksammaste bland alla medel att mildra lifvets lott. I den oinskränkta frihetens, d. v. s. i vildhetens, tillstånd äro både menniskan och djuren ofta utsatta för häftiga smärtor af hunger och törst, af köld och hetta; det är mången gång ytterst svårt för dem att finna föda i tillräcklig mängd utan att anstränga sig till det yttersta; från alla håll lura fiender, och såväl flykten som striden kräfver oerhörda ansträngningar; striden medför dessutom icke sällan farliga och pinsamma sår eller förlust af lemmar, som för lifvets uppehållande äro nödvändiga. Arbetet aflägsnar till större delen dessa och många andra bland lifvets lidanden eller liksom fördelar dem mera likformigt på en längre tid, så att de förlora sin udd. Arbetet är visserligen äfven såsom »måttligt arbete» — då det tager krafterna fullt i anspråk, men ej öfveranstränger dem — ingalunda utan sin plåga. Talesättet »möda och arbete» visar, att man öfverhufvud icke tänker sig arbetet såsom ett nöje. Det finnes visserligen rätt många människor — och äfven djur, t. ex. myrorna — för hvilka arbetet verkligen synes vara ett nöje; men då är det alltid ett *fritt* arbete, ett arbete, för hvilket man har särskild håg och fallenhet, och äfven i denna händelse upphör nöjet, när ansträngningen nått en viss höjd. Om det vanliga arbetet, som man måste förrätta icke efter egen, utan efter andras vilja, gäller i regeln, att det är möda; men inom den gräns, som nyss blifvit antydd, är det icke någon tung möda, och bör med afseende på sina följder ovilkorligen betraktas såsom en välsignelse. Na-

turligtvis gäller detta närmast och egentligen i afseende på människan, men det har äfven tillämpning på de djur, som tjena henne; ty äfven de befrias genom arbetet — eller borde åtminstone befrias — från att svälta, törsta och frysa; äfven de skyddas derigenom — eller borde åtminstone skyddas — mot sina fiender. Detta, jemte en ans och vård, hvilken lemnar dem så mycken frihet, som deras natur oundgängligen kräfer och för öfrigt gör deras fångenskap så dräglig som möjligt, är den ersättning, som människan kan och bör lemna dem för deras arbete och för förlusten af friheten; och den ersättningen är i sanning icke ringa; ty väger man opartiskt mot hvartannat hvad de under sådana förhållanden genom sin tjenst hos människan vunnit och förlorat, så skall man finna, att de tjänande djurens lott är fullt så lycklig, som de frias. Det är tydligt, att, om och så vida människan, i det hon använder djuren till sin nytta, *icke gör deras lott sämre, än den enligt naturens allmänna ordning ammars skulle varit, så har intet ondt och följaktligen icke heller någon orätt vederfarits dem.* Men detta är ock gränsen och villkoret för hennes rättigheter i nämnda hänseende. Försynen har så ordnat, att människan kan uppfylla detta vilkor utan att ändock förlora något af den nytta, som hon utan att förnedra sig sjelf kan hemta af djuren.

Det torde ej behöfva sägas, att nämnda grundsats, som är en af djurskyddets första och förnämsta, stöder sig på enkel och klar *rättvisa* och egentligen innebär endast detta »*man bör vara rättvis mot djuren*». Men det är ej nog att vara rättvis; ty man kan det oakadt vara helt och hållet hjertlös. Det fordras hos en människa att äfven känna medlidande med dem, som lida. I det vilda tillståndet behandlar människan sin fiende eller sitt rof på samma sätt som djuren: d. v. s. utan afseende på offrets qval. Sedan rättskänslan och medlidandet vaknat, inträder härutinnan en väsentlig förändring: man fordrar ej mera, än man anser för rätt; man utkräfer ej ens hela sin rätt, der det vore grymt

att göra så; man vill ej tillfoga någon lefvande varelse onödiga smärtor, och man söker göra de oundvikliga så lindriga som möjligt. Att så göra kallas att handla *menskligt* i detta ords högre och sanna betydelse. Den som är genomträngd af detta slags mensklighet, skall ej blott icke undandraga sig att ärligt godtgöra djuren för deras fångenskap och arbete; han skall icke heller med likgiltighet gå dem förbi, då de lida mycket, äfven om han sjelf icke är skulden till deras lidande; han skall, då de äro i hans tjenst, hvarken anstränga dem öfver förmågan eller på annat sätt plåga och misshandla dem; han skall städse ihågkomma apostelns ord: »dom utan barmhertighet skall honom öfvergå, som barmhertighet icke gjort hafver».

Vi hafva sålunda funnit, att djurskyddets högsta och allmännaste grundsatser egentligen äro de samma, som den menskliga sedlighetens öfverhufvud, ty de stödja sig ytterst på *rättvisa* och *barmhertighet*. Jag har vid ett föregående tillfälle behandlat detta ämne i följande ord*) som torde kunna bidraga att framställa detsamma i ännu tydligare dager.

Menniskans högsta dygder (och viktigaste pligter, ty pligt och dygd äro samma sak, betraktad från olika sidor) sammanfattas i dessa tvenne: *rättvisa* och *kärlek*. Rättvisan grundar sig på lagen »*lika mot lika*» och fordrar derföre, att vi ärligt och fullt återgälda det goda vi emottagit, samt att vi icke tillfoga någon ett ondt, som han icke förtjent. Denna lag är så tydligt inskrifven i vårt sedliga medvetande, att vid hvarje tillfälle, då världens gång synes gäcka eller jäfva densamma, vi, utan afseende på egen fördel eller skada, förnimma det såsom ett skärande missljud. Den skulle till och med kunna kallas den fundamentala naturrätten, ty ett gryende medvetande om densamma röjer sig äfven hos djuren, framför allt hos de högre, och hos människan framträder den med allt större klarhet och giltighet i mån af hennes sedliga utveckling öfverhufvud.

Rättvisan är den naturliga människans högsta dygd; den antika världen kände derför ingen högre. Kristendomen fasthåller visserligen lika oeftergiftigt vid rättvisans fordringar, men kräver derutöfver och i främsta rummet *kärlek*, d. v. s. ren

*) Anf. st. sidd. 32—37.

och oegennyttig välvilja. Den blotta rättvisan återgäldar i lika mått både ondt och godt; kärleken ålägger oss att gifva mera godt eller mindre ondt än vi emottagit, ja, då han är ännu starkare, att gifva godt, der vi icke emottagit något sådant, samt, der han uppnått sin högsta styrka, att löna ondt med godt. I rättvisan råder jennvigt mellan sjelfviskheten och kärleken; man betalar ärligt sin skuld, men man gifver ingenting derutöfver. Rättvisan befinner sig *i detta hänseende*, så att säga, på indifferenspunkten. Från denna leder vägen åt motsatt håll, dels i mån af kärlekens öfvervigt *uppåt*, till allt högre moralisk förädling, och dels *nedåt* till allt större moralisk uselhet; först *så*, att man återgäldar mindre godt eller mera ondt, än man emottagit; sedan *så*, att man gör ondt mot varelser, af hvilka man icke emottagit något sådant; slutligen *så*, att man lånar godt med ondt. Mellan dessa yttersta punkter finnes en oändlighet af mellangrader; men såsom allmän prøfvosten galler: ju mera rättvis en menniska är och ju mera hon kan af sitt eget uppoffra för andras bästa, desto ädlare är hon; och ju större oförtjenta lidanden hon för egen fördels eller njutnings skull kan tillfoga andra varelser, desto mera sjelfvisk är hon, desto djupare sjunken i moraliskt hänseende.

Det gifves en form eller yttring af kärlek, som vi vid detta tillfälle hafva anledning att särskildt framhålla; det är *barmhertigheten*. Med barmhertighet menas *medlidande med det stora och framför allt det oförtjenta lidandet*. Det är tydligt, att härtill fordras en jemförelsevis ringa grad af kärlek. För att inse detta, behöfver man endast tänka på, att i allmänhet ju starkare en yttre väckelse är, desto mindre stark behöfver den inre böjelsen vara för att deraf kunna väckas och drifvas till verksamhet. Man behöfver t. ex. ej vara mycket högmodig för att kunna harmas öfver en grof förolämpning, och man behöfver ej vara mycket girig för att känna smärta, om man på en gång gör en ofantlig förlust. På samma sätt förhåller det sig äfven med kärleken eller välviljan. Om vi älska någon mycket högt, så erfara vi deltagande vid det minsta missöde, som träffar honom; är välviljan svagare, så måste lidandet vara större, om det skall frambringa deltagande. Men der vi se ett stort och tillika oförtjent lidande, der fordras det en ovanlig grad af orättvisa och kärlekslöshet, om vi ej skola erfara medlidande; och är slutligen ett stort oförtjent lidande förenadt med fullkomlig värnlöshet, då måste den, som vid anblicken häraf icke känner barmhertighet, och ännu mera den, som är i stånd att sjelf ytterligare öka detta lidande, hafva uppnått yttersta spetsen af orättvisa och hjertlöshet. Det torde knappt

behöfva sägas, att denna ståndpunkt betecknar människonaturens djupaste moraliska förnedring.

Kärlekens lag i sin fulla utsträckning hjuder, att vi skola älska vår nästa såsom oss sjelfva. Det är idealet. Erfarenheten visar emellertid, att detta ideal aldrig blir fullt förverkligadt. Vi se blott sällan en förbiiland skymt deraf och då nästan alltid inom den närmaste familjekretsen. Ännu mera sällan förekommer en sådan kärlek mellan vänner, och i förhållande till andra personer är den oegennyttiga välviljan för det mesta inskränkt inom ganska trånga gränser. Det är naturligt, att hon kan och bör vara jmförelsevis mera stark i förhållande till dem, med hvilka vi äro förenade genom släktskapens, vänskapens eller fosterlandskärlekens band, och hvilka vi derföre genom särskilda pligter äro ålagda att mera älska; men rättvisa och barmhertighet äro pligter, som mot ingen få åsidosättas. Rättvisa åligger oss mot alla och barmhertighet mot alla, som lida oförskylldt och desto mera, ju mera de lida och ju värnlösare de äro. Den lagen har intet enda undantag; den sträcker sig ej blott till människorna, utan äfven till djuren.

Men kan det verkligen vara människans pligt att utöfva barmhertighet äfven mot djuren? Här, om någonsin, kan man med full rätt förvänas öfver, att någon kan uppkasta en sådan fråga, ty den som gör det, röjer dermed endast sin egen tanklöshet. Barmhertighet är ju enligt sitt begrepp medlidande med dem, som oförskylldt befinna sig i stor nöd; huru vore det då tänkbart, att barmhertigheten ej skulle sträcka sig just till de värnlösaste, när dessa befinna sig i en sådan belägenhet? Hvad är skälet, hvarför barmhertighetens gräns skulle sättas der, hvarest djurverlden börjar? Hafva måhända vi människor någon särskild förtjenst, på grund hvaraf vi uteslutande kunde göra anspråk på barmhertighet? Finnes någon, som kan säga, hvarför han sjelf ej blef djur i stället för människa? Det är sant, deri låg ett omätligt företräde, en lycka, större än någon annan; men skall då den, som oförtjent blef begåfvad med detta företräde, derföre anse sig befriad från att öfva barmhertighet mot dem, som icke fingo en sådan lycka på sin lott? Är det rättvist, är det ädelt att tänka så? Eller är det ej snarare höjden af gemenhet att i sin egen lycka ej se en maning, en pligt, att visa sig tacksam derför genom att mildra andras olyckor, utan endast betrakta henne såsom ett anspråk mera, såsom en rättighet att göra sig henne ovärdig?

Jag påminner mig hafva hört någon säga, att människan allena skulle kunna göra anspråk på barmhertighet, emedan hon bland alla varelser på jorden vore den enda, som hade förnuft. Den som sade så, kunde visserligen icke lemna mig

någon upplysning om hvad förnuft egentligen vill säga, men därför må han ej klandras, ty detsamma gäller om de fleste, eftersom åsigtorna i denna punkt äro mycket delade, till och med bland filosoferna sjelfve. Så till vida öfverensstämma de dock vanligen, att man med förnuft menar en fullkomligare kunskapsförmåga än den djuren ega. Dermed sammanhänger ock, att man hos hvarje människa fordrar en viss grad af förnuftsutveckling såsom vilkor för laglig myndighet. Men det är uppenbarligen en himmelsvid skilnad mellan att ega anspråk på myndighet och att ega anspråk på barmhertighet; annars skulle just de omyndiga vara hemfallna till offer åt grymheten och egennyttan. Det är ock klart, att, om en fullkomligare kunskap vore det, som gäfvé rätt till barmhertighet, så skulle alla vansinniga människor och alla idioter få behandlas sämre än djur, då de förres kunskapsförmåga ostridigt är fullkomligare än de senares. Men i stället säger hvarje människas samvete, att det är ett gröfre brott att öfva orättvisa och obarmhertighet mot sådana olyckliga, än mot dem, som hafva förnuftets mäktiga vapen att försvara sig med. Barmhertigheten har, såsom vi veta, att göra med lidandet, icke med förnuftet. Den som söker bistånd i nöden, säger icke: »hjelp mig, ty jag är mycket förnuftig;» utan han säger: »hjelp mig, ty jag är mycket olycklig och lider oförskyldt.» Är det då ej obegripligt, att man någonsin kunnat fråga, om barmhertigheten bör utsträckas äfven till de förnuftslösa varelserna?

Men det är af ännu ett skäl förvånande, att denna fråga kunnat på allvar uppkastas, ty det gifves väl ingen människa, som, åtminstone då hennes bättre natur är väckt och hennes sjelfviska fördomar bragta till tystnad, anser mer än ett enda svar på densamma möjligt. Om någon ger sin hund en befallning, som denne ej kan förstå, och sedan misshandlar honom för att han ej lydde, så skall hvar och en åskådare säga: »det är orättvist!» och om någon behandlar ett djur, hvilket som helst, med grymhet, så skall likaledes hvarje opartisk åskådare säga: »det är obarmhertigt!» och den som har hjertat på rätta stället, skall icke blott säga så, utan äfven, så vidt lagen tillåter, söka hjälpa den lidande. Det allmänna språkbruket har samma ord för och fäster således samma begrepp vid dylika handlingars moraliska halt, utan afseende på, om de utöfvas mot människor eller djur. Det har så varit i alla tider och hos alla nationer, der ej ytterlig råhet eller sjelfviskhet förblindat den sedliga instinkten. Hur klart och bestämdt uttalar sig ej i detta hänseende Judafolkets store lagstiftare! »*I sex dagar skall du arbeta, men den sjunde dagen skall du skona, på det din oxe och din åsna må kunna hvila sig och din tjearin-*

nos son och främlingen vederqvicka sig» (2 Mos. 23: 12). Hvem inser ej, att barmhertigheten här är utsträckt äfven till djuren? När du finner din oväns oxe eller äsna, att den far vill, så skall du ledan hem till honom igen. När du finner hans oxe som dig hatar, ligga under bördan, så skall du icke låta honom ligga, utan hjälpa honom upp (2 Mos. 23: 4, 5). Alltså: barmhertighet mot djuren för deras egen skull, icke derföre, att de t. ex. äro *min* egendom eller *min väns*, utan till och med om de tillhöra min ovän! Detta står för öfrigt alldeles icke enstaka; man har otvetydiga drag af samma tänkesätt äfven hos andra forntidens folk, särskildt — för att ej tala om Hinduerna — hos det mest bildade af dem alla, nemligen Grekerna. Jag vill för tillfället blott anföra ett par exempel. Det är bekant, att en grek, som krossat hufvudet på en liten fogel, hvilken hade tagit sin tillflykt i hans knä för att söka skydd mot en förföljande roffogel, blef derföre strängt straffad. Hvad var det som här straffades, om ej obarmhertigheten mot den värnlöse? Det är vidare bekant, att, sedan Athenarne fullbordat templet *Parthenon*, förordnade de, att alla arbetsdjur, som hade varit använda vid tempelbyggnaden, skulle för sin återstående lifstid vara fria från arbete och erhålla den bästa utfodring på det allmännas bekostnad. I sammanhang härmed må äfven anföras, att, då en hund, sedermera benämnd *Soter* (räddaren), jemte andra hundar hade på egen hand afvärjt ett fiendtligt anfall på borgen i *Korint* och, sedan de öfriga hundarne blifvit dödade, skyndat att uppväcka den sofvande vakten, blef han af stadens innevånare belönad dermed, att de gäfvo honom ett halsband af silfver, underhöllo honom på stadens bekostnad och efter hans död uppreste en minnesvård af marmor åt honom med inskrift: »åt Korints försvarare och räddare.» Man ser häri ett vackert och omiskänligt drag af rättvisa, ty tacksamhet är i grunden rättvisa. Naturens röst, den ädlare menniskonaturens, är således tydlig och klar. Det är blott sjelfviskheten och det brottliga samvetet, som fråga med Kain: »skall jag taga vara på min broder?»

Men rättvisa och kärlek äro ej blott den mänskliga sedlighetens grundvalar, de äro äfven den äkta civilisationens stödjepelare.

»All civilisation börjar dermed, att rättvisa träder i stället för styrkans rätt, och att lagen skyddar den svage mot våldets och listens angrepp; att hvarje steg framåt på civilisationens bana betecknas deraf, att rättvisans och barmhertighetens for-

dringar fullständigare göras gällande, och att man utsträcker lagens skydd äfven till de allrasvagaste.»*)

Civilisationens mål är mensklighetens på samma gång förädling och lycka. Utan den förra är den senare icke möjlig. Historien och den dagliga erfarenheten vittna ojäfaktigt, att största delen af de lidanden, som träffat människorna, framkallats af orättvisa och obarmhertighet; och lika ovedersägligt är, att om rättvisan och barmhertigheten vore starkare och allmännare hos vårt slägte, dess lidanden måste i samma mån minskas. Alla de, som vilja arbeta för människornas lycka, måste derföre i främsta rummet arbeta på deras sedliga förädling.

Vägen till denna förädling är *bildningen*. Man har alltmera lärt att inse detta och man har gjort allt mera för att sprida bildningen till alla samhällsklasser. Men hvad man icke alltid lika klart insett, är, att hon är tvåfaldig, att hon bör omfatta icke blott hufvudet, utan äfven hjertat, icke blott kunskapsförmågan, utan äfven viljan. Den förra bildningen är till en viss grad ett vilkor för den senare; men den senare är likaledes ett vilkor för den förra. Med *viljans bildning* menas icke blott hennes stärkande, så att hon icke af mötande frestelser låter sig lockas att öfvergifva sitt föresatta mål; utan dermed menas framför allt, att hon sätter det rätta och goda såsom sitt högsta mål, m. a. o. att hon vill endast det som är rätt och godt. Härtill fordras visserligen kunskap; men all kunskap är icke lika förädlande; och den mest förädlande kunskapen, den som lär oss, huru vi skola vara till vårt inre beskaffade, och huru vi skola handla, d. v. s. hvad rättvisa och kärlek kräfva af oss — denna kunskap blir endast ytlig och ofullständig samt kan aldrig blifva lefvande, om viljan är rigtad åt motsatt håll. Det gifves för öfrigt många slag af kunskap. Det finnes kunskaper, som lemna hjertat helt och hållet kallt. Det

*) Anf. st. sid. 47.

gifves kunskaper, som lära oss, huru vi skola kunna gagna oss sjelfva och andra; men det finnes äfven kunskaper, som lära oss att åstadkomma den största möjliga skada. »Kunskapens träd är ett träd på godt och ondt.» Om dess frukter skola blifva helsosamma eller giftiga, beror af viljebeskaffenheten hos den, som tillagnar sig den. Den intellektuella bildningen blir därför först genom och i förening med viljans bildning välsignelsebringande; de måste hålla jemna steg med hvarandra, om icke den förra skall råka på afvägar och förfela sitt viktigaste och egentliga mål.

Huru förhåller sig nu i verkligheten härmed? Har den moraliska bildningen gått framåt i samma grad som den intellektuella, och har människoslägtet blifvit i samma förhållande lyckligare? Vi måste besvara dessa frågor med ett obetingadt *nej*. Det må ingalunda bestridas, att i det yttre en viss förfining gjort sig gällande, så att man i allmänhet söker mindre råa njutningar än förr; men ingen skall kunna säga, att människorna i det väsentliga äro bättre och ädlare än tillföre, att de mindre ledas af egennyttiga bevekelsegrunder, att de mindre beherskas af begär efter sinliga njutningar. Det må vidare icke heller bestridas, att mensklighetens yttre vilkor på många sätt förbättrats — äfven den fattigaste är i regeln numera i afseende på föda, bostad och mycket annat vida gynsamare lottad än till och med för några få årtionden sedan; men icke destomindre skall man finna ett ojemförligt mindre antal lyckliga människor nu än förr, och detta gäller i ungefär lika grad alla samhällsklasser. Hvad annat säger väl detta stigande missnöje som, ehuru oftare känt än uttaladt, gör sig märkbart öfverallt, och som med hvarje dag synes tränga allt djupare? Hvad visar väl å ena sidan den tilltagande otron och likgiltigheten i religionen, samt å andra sidan de krampaktiga yttringar af religiöst lif, som framträda i den allt mera söndersplittrande sektandan? Vi få ej förbise, att äfven denna är ett symptom af en inre oro och obe-

låtenhet, som gör, att man utan urskilning löper efter hvar och en, som har eller föregifver sig hafva något nytt att förkunna. Och slutligen, kan det väl vara doldt för någon, att det forna sedliga allvaret gifvit vika för ytlig frivolitet, att aktningen för lag och öfverhet aftagit, att ärlighet, arbetsamhet, måttlighet allt mera lemnat plats för bedräglighet, lätja och njutningslystnad? Hvad visar detta, om ej att viljans bildning ej blott icke hållit jemna steg med, utan i sjelfva verket stadnat långt efter den intellektuela?

Men hvad kan då vara grunden härtill, då, såsom redan blifvit sagdt, det är ostridigt, att den intellektuela bildningen till en viss grad är ett vilkor för den moraliska och ofta visat sig ega förmåga att på det kraftigaste befrämja densamma? Utan tvifvel hafva härvid flera orsaker samverkat. Den ökade lättheten att vinna njutningar har fört frestelsen närmare och genom närheten gifvit henne större kraft; en tilltagande slapphet i uppfostran har tidigt vant de unga vid onödiga och till en del skadliga nöjen, men icke vant dem att understundom äfven kunna utan knot försaka. Dertill kommer, att många föräldrar, för att sporra sina barn till flit i studier, med afsigt egnat en öfvervägande uppmuntran åt deras framsteg i kunskap, men försummat inskräpa hos dem, att gudsfruktan och sedlighet äro långt högre och viktigare. Slutligen har äfven det offentliga lifvet vant oss att fästa mindre vikt vid karakterens egenskaper än vid insigter och snille. Allt detta har, hvart på sitt vis, bidragit till att påskynda den intellektuela och hämma den moraliska bildningens framsteg. Men det finnes dock en orsak, som härvid, enligt min tanke, verkat ännu kraftigare och mera direkt än någon af de öfriga, och den är, att man — i hemmen, i kyrkan, i skolan — vid inskräpandet af rättvisans och medlidandets pligter lemnat utan afseende alla de otaliga med lif och känsla begåfvade varelser, som jemte människan finnas i verlden; alldeles som om dessa ej hade den ringaste rätt

att behandlas såsom levande varelser. Det låter nästan som en fabel, men är dock bokstafligen sant, att man på allvar velat förneka, att äfven djuren kunna hafva några »naturliga rättigheter», att man icke sett eller icke velat se, att äfven djuren hafva intelligens, just till det mått, som de behöfva för att taga sig fram i världen — hvilket ingalunda vill säga litet — att de i afseende på böjelser och drifter, t. ex. närings- och fortplantningsdrift, kärlek och hat, verksamhetsdrift, begär efter frihet och oberoende o. s. v. ännu mera likna människan; samt att de i afseende på vissa bland de ädlaste drifterna, t. ex. moderskärleken, under stundom icke blott täfla med, utan till och med öfverträffa människan. Det är alldeles uppenbart, att en sådan blindhet icke skulle varit möjlig, om den ej varit frambragt och vidmagthållen af det praktiska motivet, att man ville anse sig berättigad att behandla djuren såsom döda ting, mot hvilka man ej hade några pligter att iakttaga. En så trångbröstad sjelfviskhet kunde ej blifva annat än i högsta måtto olycksbringande, och den har i sjelfva verket varit en oafbrutet och ymnigt flödande källa till moraliskt förderf för menskligheten.

Jag väntar mig den frågan: Huru kan människans uppfattning af sitt förhållande till djuren och hennes handlingssätt mot dem frambringa en sådan verkan? Svaret ligger nära till hands. Låtom oss antaga, att en fader sade till sin son: »du får ej vara grym; ty grymhet är det största och vederstyggligaste af alla moraliska brott; men detta gäller dock endast om ditt beteende mot dina likar; mot andra levande varelser kan du fritt och opåtaldt vara huru grym du behagar»; är det sannolikt, att han på sådant sätt skall lyckas rena sin sons hjerta från elakhetens och skadebegärets demoner? Ja, lika sannolikt, som att en nykterhetspredikant skulle vinna sitt mål, om han förmanade sina åhörare sålunda: »I skolen undfly dryckenskapen såsom en skamlig last; ty genom att berusa sig beröf-

var menniskan sig sjelf bruket af sitt förstånd och förnuft, samt förnedrar sig sålunda under djuren; men detta har dock endast afseende på förtärandet af brännvin; andra rusgifvande drycker kunnen I deremot opåtaladt förtära, så mycket Eder lyster, och jag skall sjelf anvisa Eder, hvar I skolen få sådana för intet.» Och om en yngling finge af sin fader en förmaning, sådan som denna: »du skall lägga band på ditt högmod, din hersklystnad och din egennyttas samt så mycket som möjligt visa dig anspråkslös, foglig och hjälpsam, när du har att göra med personer, som kunna försvara sin rätt och straffa hvarje försök att göra intrång på densamma; men du behöfver alls icke lägga band på dina lidelser i förhållande till sådana, som hvarken kunna belöna eller straffa dig»; så lärer väl hvar och en finna, att en dylik förmaning icke kan vara egnad att försvaga, ännu mindre att utplåna dåliga böjelser, utan tvärtom att stärka dem genom att anvisa dem ett privilegieradt område, der de kunna ostördt och i fullkomlig frihet utveckla sig och samla krafter. Till ett sådant privilegieradt område för menskliga laster har man i sjelfva verket användt djurverlden, utan att ana eller misstänka, att detta kunde medföra några menliga följder. I sanning, man skulle ej kunnat handla på annat sätt, om man planmässigt velat förderfva meniskoslägtet, och om man trott, att djurverlden blifvit skapad enkom för detta ändamål. Det torde dock medgifvas, att det är både ädlare och menniskan värdigare att tänka sig djurverlden skapad icke till skada, utan till nytta för menniskan och framför allt till hennes högsta nytta, till hennes moraliska förbättring. Och det ligger tillika vida mera sanning i en sådan uppfattning. Ty huru skulle menniskan bättre lära sig att troget och utan svek utöfva rättvisa och barmhertighet, än genom att utöfva dem mot de svage och värnlöse, således äfven mot djuren, som ju äro de svagaste och mest värnlöse? Den som vant sig att handla rätt mot varelser, som äro så långt under honom sjelf, och oak-

tadt han strafflöst kunnat göra dem orätt; han skall för visso ej kunna handla sämre mot sina likar, med hvilka han ju ovilkorligen måste känna sig mera beslägtad och närmare förenad, och af hvilka han dessutom i de flesta fall kan vänta belöning, om han gör dem godt, och hämnd, om han gör dem ondt? Men å andra sidan är det lika klart, att den som fått lära sig, att man bör handla rätt endast mot sina likar, icke dermed lärt att handla så äfven mot andra. En sådan moral är icke alldeles sällsynt bland tjufvar och röfvere; men derföre att de iakttaga ärlighet sins emellan, göra de det ej mot andra. Man vet äfven, att de starke och mäktige ofta uppföra sig på ett oklanderligt eller till och med berömvärdt sätt mot hvarandra, utan att de deraf lärt att handla så äfven mot de svage, ty desse erkänna de icke som sina likar. Slafvarne voro icke erkända såsom de fries likar, oaktadt de hade samma kroppsliga natur och samma själsförmögenheter som desse. Man förnekade visserligen ej, att de voro menniskor; men man vågade icke destomindre förneka, att de hade några anspråk på rättvisa och barmhertighet. En så kolossal andlig blindhet synes nästan otänkbar; men ända derhän förmår en missrigtad vilja förvrida förståndet äfven hos dem, som efter vanliga begrepp måste räknas bland de upplyste.

M. H. Jag hoppas hafva till fullo ådagalagt, huru viktigt det är, att hos det uppväxande släktet viljans bildning vårdas och befrämjas lika mycket eller till och med ännu mera än förståndets, samt att alla de, som det åligger att verka såsom uppfostrare, med kraft och nitälskan arbeta för detta mål. Det gäller både hemmen och skolan, i våra dagar dock framför allt skolan, emedan hemmen allt mera öfverlemnadt åt henne icke blott undervisningen utan äfven uppfostran. Men skall det blifva möjligt för skolan att lösa äfven denna senare uppgift, så måste hon hos de unga troget och tråget inskräpa äfven djurskyddets grundsatser. De ut-

göra de första elementen i den sedliga bildningen, deras utöfning utgör den bästa, den oundgängliga förberedelsen för en ärlig och samvetsgrann utöfning af pligterna mot våra medmänniskor.

Det är ett tänkespråk, som man ofta finner användt af djurskyddets vänner och befrämjare: »att skydda djuren är att gagna människorna». Det innehåller en tvåfaldig sanning, detta tänkespråk; det är först och främst sant i sin närmaste och vanliga betydelse; men det är ännu mera sant i den mening, att djurskyddet i sina nödvändiga följder är *människoskydd*: skydd åt de värlöse bland vårt eget slägte mot de starke; men äfven skydd åt de starke och mäktige mot sig sjelfva, mot frestelsen att missbruka sin styrka. Detta är utan tvifvel det viktigaste skälet, hvarföre såväl den offentliga som den enskilda uppfostran bör med allvar antaga sig djurskyddets sak. Men det finnes ännu ett annat skäl dertill. Låt oss betänka, hvilken ofantlig massa af lidanden, af svåra och oförskyllda lidanden, som dagligen träffa djuren endast i följd af människors okunnighet eller tanklöshet, och att dessa lidanden kunnat och kunna förebyggas blott och bart genom en i rättan tid gifven upplysning eller förmaning. Hvem skulle väl vilja hafva på sitt samvete, att han kunnat minska summan af dessa lidanden och ändock icke gjort det? Men ännu mera: hvem skulle vilja hafva på sitt samvete, att han kunnat göra det uppväxande slägtet ädlare och bättre, men försummat tillfället att göra det?

